

Onderzoek naar Flora- en faunawet soorten bij 'Complex 4' te Ridderkerk- Rijsoord



Rapport 2015-04
S. D. Elzerman



Onderzoek naar Flora- en faunawet soorten bij 'Complex 4' te Ridderkerk-Rijsoord

Status uitgave	Definitief
Rapport nr.	2015-04
Auteur	S. D. Elzerman
Datum uitgave	4 november 2015

Projectnr.	2014038
Opdrachtgever	Woonvisie
Contactpersoon	Dhr. A. Lykles

Foto voorzijde	S. D. Elzerman (Achtertuinen projectgebied, 01-07-2014; Huismus in de struiken bij Ds. Sleeswijk Visserstraat, 15-05-2015)
Kaartmateriaal	GoogleEarth (2015)

© Elzerman Ecologisch Advies
Leeuwerik 20
3299 BZ Maasdam

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende. Elzerman Ecologisch Advies kan door de opdrachtgever niet aansprakelijk worden gesteld voor schade die voortvloeit uit gebruik van data of gegevens of door toepassing van aanbevelingen en conclusies, die zijn opgenomen in deze rapportage.

Inhoud

1	Aanleiding	4
2	Flora- en faunawet.....	4
3	Beschrijving onderzoeksgebied	7
4	Methodiek	7
5	Resultaten	8
5.1	Vogels.....	9
5.2	Zoogdieren.....	10
5.3	Overige soortgroepen.....	12
6	Conclusie en aanbevelingen	12
	Literatuur	14

1 Aanleiding

Woningbouwcorporatie Woonvisie is van plan om de woonblokken aan de Gerard Alewijnszstraat en Dominee Sleswijk Visserstraat (oneven zijde) in Rijsoord te herstructureren. De huidige woningen worden vervangen door nieuwbouw. In het kader van deze ruimtelijke ontwikkeling is een flora en fauna quickscan uitgevoerd. Dit verkennende onderzoek gaf aanleiding om soortgericht vervolgonderzoek in te stellen. Het projectgebied werd geschikt geacht voor Huismus *Passer domesticus*, Gierzwaluw *Apus apus* en vleermuizen (Elzerman, 2014). Het voorliggende rapport presenteert de resultaten van dit onderzoek en doet aanbevelingen voor het vervolgtraject.



Figuur 1. Het projectgebied in Rijsoord is rood omkaderd.

2 Flora- en faunawet

Dit onderzoek richt zich op beschermde soorten uit de Flora- en faunawet. In beginsel zijn alle in Nederland in het wild levende dieren en planten beschermd. De bescherming wordt vormgegeven door verbodsbepalingen en een Algemene Zorgplicht.

Voor bepaalde soorten geldt een vrijstellingsregeling. Uitgangspunt hierbij is dat de werkzaamheden geen afbreuk mogen doen aan het duurzaam in stand houden van planten- of dierenpopulaties. Daarnaast gelden verzwaarde eisen voor soorten die in bijlage IV (Tabel 3) van de Europese Habitatrichtlijn worden genoemd en voor de aangewezen zeldzame en bedreigde soorten genoemd in Bijlage 1 van de Algemene Maatregel van Bestuur (Vrijstellingenbesluit).

Aanvragen voor een ontheffing op de Flora- en faunawet worden ingediend bij en beoordeeld door de Rijksdienst van Ondernemend Nederland van het Ministerie van Economische Zaken (Ministerie van EZ). Wanneer de wetgeving van de Flora- en faunawet overtreden wordt dan kan een handhaver het werk stilleggen, de activiteiten verbieden, beëindigen en/of een proces-verbaal opmaken. Een overtreding op de Flora- en faunawet wordt gezien als een economisch delict. Het Openbaar Ministerie kan in het geval van een overtreding uiteindelijk het vonnis uitspreken.

Algemene Zorgplicht (Art. 2)

De Flora- en faunawet richt zich op de bescherming van soorten en niet van individuen. Het leven van elk individueel dier en plant wordt echter wel erkend. Mensen mogen geen handelingen verrichten die het welzijn van het individu aantasten. Vanuit deze gedachte is de Zorgplicht opgesteld:

1. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving;
2. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor flora of fauna kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voorzover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde die gevolgen te voorkomen of, voorzover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.

De Zorgplicht is een algemene fatsoenseis die voor iedereen geldt.

Verbodsbepalingen

De bescherming van planten en dieren is gebaseerd op het 'Nee, tenzij'-principe. Dit wil zeggen, dat in principe werkzaamheden of ruimtelijke ontwikkelingen geen negatief effect mogen hebben op beschermde flora en fauna, tenzij dit uitdrukkelijk is toegestaan. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen reguliere werkzaamheden en ruimtelijke ontwikkelingen. Wanneer de activiteiten geen negatief effect hebben op de flora en fauna dan is er geen ontheffing nodig. Het is raadzaam om voor aanvang van een project het voorkomen van beschermde soorten in kaart te laten brengen. Bij een flora en fauna onderzoek wordt niet alleen het voorkomen van een soort binnen het projectgebied bepaald, maar ook de mate van aanwezigheid, de functie die het gebied vervult voor de soort en daarmee het effect van de activiteiten op de soort.

De volgende verbodsbepalingen zijn in dit kader van belang:

Artikel	Verbodsbepaling
8	het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te plukken, te verzamelen, af te snijden, uit te steken, te vernielen, te beschadigen, te onwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.
9	het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.
10	het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.
11	het is verboden nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.
12	het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

Een aantal soorten flora en fauna kent een zwaarder beschermingsregime (Ministerie van LNV, 2005). Deze soorten zijn verdeeld over drie tabellen in de bijlage van de Flora- en faunawet. Het is mogelijk om voor deze soorten een ontheffing aan te vragen. Dit hangt af van de zeldzaamheid van de soort en de impact van de werkzaamheden. Indien zich nieuwe soorten vestigen in Nederland dan kan dit aanleiding geven tot het opnemen van de soort in één van de tabellen. Dit is bijvoorbeeld recent gebeurd met de Wolf *Canis lupus*.

Beschermde soorten verdeeld over drie tabellen

In **Tabel 1** staan de soorten met het lichtste beschermingsregime. Voor soorten die opgenomen zijn in deze tabel geldt een algemene vrijstelling of ontheffing met lichte toetsing. Dit hangt af van het type activiteit en het effect dat dit heeft op de beschermde soort(en). Bij bestendig beheer, onderhoud en gebruik is in veel gevallen de vrijstellingsregeling van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet van toepassing. Als geen sprake is van dit type werkzaamheden dan is een aanvraag voor een ontheffing verplicht. De Algemene Zorgplicht blijft onder alle gevallen wel van kracht.

Bij **Tabel 2** is sprake van zwaarder beschermingsregime. Hier dient voor de werkzaamheden, zoals die genoemd zijn bij Tabel 1, te worden gewerkt volgens een Gedragscode. Voor sommige sectoren, zoals de Unie van Waterschappen (2011) en Stadswerk (2014), is een algemene gedragscode opgesteld. In andere gevallen is een gedragscode voor de specifieke situatie verplicht in de vorm van een Ecologisch Werkprotocol. Alleen in die gevallen is ontheffing niet verplicht. Bij de overige activiteiten moet een ontheffing worden aangevraagd die licht wordt getoetst.

Het zwaarste beschermingsregime kent **Tabel 3**. In deze tabel staan soorten die op Europees niveau onder druk staan. Het zijn soorten, die genoemd zijn in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn en in Bijlage 1 van de Algemene Maatregel van Bestuur. Voor activiteiten gericht op bestendig beheer of gebruik is het verplicht een onderzoek uit te voeren. Een gedragscode volstaat hier niet. Voor alle ruimtelijke ontwikkelingen en werkzaamheden is het bij deze soorten verplicht een ontheffing aan te vragen.

Vrijstellingsregeling afhankelijk van type activiteit

Bij de beoordeling van werkzaamheden op plaatsen waar beschermde soorten voorkomen wordt onderscheid gemaakt in de volgende typen:

- Bestendig beheer en onderhoud (ook in water, land- en bosbouw);
- Bestendig gebruik;
- Ruimtelijke ontwikkeling en inrichting.

Voor activiteiten die jaar op jaar worden uitgevoerd en de ruimtelijke situatie niet ingrijpend veranderen geldt over het algemeen een vrijstelling voor de soorten uit Tabel 1. In het geval van de aanwezigheid van soorten uit Tabel 2 dient te worden gewerkt volgens een door het ministerie goedgekeurde gedragscode. Het element 'bestendigheid' is bij dit type activiteiten zeer belangrijk. Bij bestendig beheer en onderhoud kan worden gedacht aan de voortzetting van bestaand maaibeheer van wegbermen, natuurbeheer en werk aan watergangen. Activiteiten in natuur- en recreatiegebieden, die al langere tijd op dezelfde manier worden uitgevoerd, vormen een voorbeeld van het begrip bestendig gebruik.

De werkzaamheden gericht op ruimtelijke ontwikkeling en inrichting hebben vaak tot gevolg dat de situatie, al dan niet tijdelijk, ingrijpend verandert. Hierbij kan het gaan om verbouwingen aan een huis, de aanleg van een weg of de aanleg van een nieuwbouwwijk. De impact van dergelijke werkzaamheden op de soorten uit de drie tabellen dient te worden getoetst. Dit leidt mogelijk tot de aanvraag van een ontheffing en/of het treffen van compenserende maatregelen.

Vogels

In de eerder genoemde tabellen zijn vogels niet opgenomen. Alle in Nederland voorkomende vogelsoorten worden in beginsel gelijkwaardig beschermd. Het is in het algemeen verboden om vogels te doden, te verontrusten, hun nesten of vaste rust- en verblijfplaatsen te verstoren. Indien de werkzaamheden betrekking hebben op bestendig beheer, onderhoud of gebruik dan kan worden volstaan met een goedgekeurde gedragscode. Voor verstoring tijdens het broedseizoen worden geen ontheffingen verleend. Buiten het broedseizoen geven de activiteiten minder problemen. Een uitzondering hierop vormt een selectie aan vogelsoorten die jaarronde bescherming genieten (Ministerie van LNV, 2009). De vaste rust- en verblijfplaatsen en de functionele omgeving van deze soorten mogen ook buiten het broedseizoen niet gestoord worden.

De lijst met jaarrond beschermde soorten is ingedeeld in vijf categorieën. Hiervan zijn in principe de soorten uit de eerste vier categorieën jaarrond beschermd en die uit de vijfde categorie alleen tijdens het broedseizoen. De vaste rust- en verblijfplaats van een soort uit deze laatste categorie kan bij 'zwaarwegende feiten of ecologische omstandigheden' jaarrond beschermd worden. Een ecologisch onderzoek naar (broed)vogels dient zich dan ook niet te beperken tot de nesten, maar ook tot het verkrijgen van inzicht in de omgeving.

Voortplantings-, vaste rust- en verblijfplaatsen

Naast de dieren zelf worden ook hun voortplantings-, vaste rust- en verblijfplaatsen beschermd. Onder een voortplantingsplaats wordt niet alleen een nest van een vogel of kolonieverblijf voor vleermuizen verstaan, maar ook de directe omgeving. Sommige soorten fauna zijn zeer kritisch wat betreft hun foerageerplek of slaapplek. Zij stellen specifieke eisen aan het leefmilieu en kunnen daardoor moeilijk overschakelen op een veranderde situatie. In die gevallen dient een ontheffing te worden aangevraagd wanneer werkzaamheden hier invloed op uitoefenen.

3 Beschrijving onderzoeksgebied

Het projectgebied bestaat strikt genomen uit de woningen binnen 'Complex 4'. Dit is de benaming voor een aantal woning aan de Gerard Alewijnszstraat en Dominee Sleswijk Visserstraat in Rijsoord (Figuur 2 en 3). Voor het flora en fauna onderzoek is breder gekeken dan alleen naar het projectgebied. Op die manier kunnen mogelijke randeffecten op beschermde soorten worden beoordeeld.

Het projectgebied betreft een aantal woonblokken bestaande uit beneden-/bovenwoningen (twee verdiepingen) daterend uit de jaren '60-'70. De huizen zijn voorzien van zadeldaken met zwarte dakpannen, die evenwijdig aan de straat gericht zijn. Op elk dak staat een stenen schoorsteen en elk huis heeft een klein balkon aan de voor- en/of achterzijde. De muren zijn opgebouwd uit bakstenen met een spouwmuur. Er zitten twee type ventilatiegaten, in de voegen langs de korte zijde van klinkers en langs verticaal staande bakstenen.

Tussen de woningblokken liggen ruime achtertuinen die van elkaar gescheiden worden door een brandgang (Figuur 5). Elke tuin is voorzien van een stenen berging. De meeste tuinen zijn 'groen' ingericht, waarvan enkele als moestuin gebruikt worden, met een open karakter. Er staan weinig bomen.



Figuur 2. Overzicht van de Ds. Sleswijk Visserstraat. De huizen aan de linkerkant van de foto behoren tot het projectgebied.



Figuur 3. Voorzijde van de huizen aan de Gerard Alewijnszstraat.

4 Methodiek

Het onderzoek richtte zich op beschermde soorten van de Flora- en faunawet. Met name de soorten van Tabel 2 en 3 uit de bijlage van de Flora- en faunawet zijn hierbij van belang. Wanneer de werkzaamheden de soorten flora en fauna uit deze tabellen treffen dan is het werken volgens een goedgekeurde gedragscode of ontheffing verplicht (art. 75). Naast de soorten uit de tabellen vallen ook vogelsoorten, waarvan de nestplaats jaarrond beschermd is, onder dit beschermingsregime. Naar aanleiding van de flora en fauna quickscan (Elzerman, 2014) richtte het vervolgonderzoek zich op Huismus, Gierzwaluw en vleermuizen. Er zijn soortgerichte inventarisatiemethodieken ingezet om het onderzoek effectief uit te voeren. Een overzicht van de bezoekenmomenten is weergegeven in Tabel 1. Algemene broedvogels en soorten uit Tabel 1 uit de bijlage van de Flora- en faunawet zijn niet uitputtend onderzocht. Wanneer deze soorten werden aangetroffen tijdens het veldonderzoek dan zijn ze wel genoteerd. Deze waarnemingen worden ook kort besproken bij de resultaten.

Jaarrond beschermde vogels: Huismus en Gierzwaluw

Het onderzoek naar Huismus en Gierzwaluw richtte zich op het in kaart brengen van de voortplantings-, vaste rust- en verblijfplaatsen binnen het plangebied. Beide vogelsoorten zijn geïnventariseerd tijdens de broedperiode. Deze periode strekt zich voor de Huismus globaal uit van maart – juni en voor de Gierzwaluw loopt deze van mei – augustus. Gedurende de periodes met de

hoogste activiteit is het onderzoeksgebied lopend doorkruist. De waargenomen vogels zijn ingetekend op een veldkaart. Per individu zijn, waar mogelijk, de volgende gegevens genoteerd: de exacte locatie, het tijdstip van waarnemen, het gedrag, het geslacht en de leeftijd. De veldwaarnemingen zijn naderhand omgezet in broedcodes (Van Dijk & Boele, 2011). Op basis van deze landelijk gehanteerde broedcodes kan de broedzekerheid ingeschat worden. Hoe hoger de broedcode, hoe meer zekerheid is over een broedgeval.

Vleermuizen

Voor vleermuizen is het van belang om te onderzoeken welke functie(s) een projectgebied heeft. Naast de verblijfplaatsen zijn ook vaste vliegroutes en essentiële foerageergebieden van vleermuizen beschermd. Om dit effectief te kunnen onderzoeken is het Vleermuisprotocol ontwikkeld (NGB, VZZ & GaN 2013). Het protocol maakt onderscheid naar de volgende functies en bijbehorende onderzoeksinspanning:

- ***Kraam-/zomerverblijfplaats***
Dit onderdeel richt zich op de kraamkolonies en zomerverblijven van vleermuizen. In de kraamkolonies worden de jonge vleermuizen grootgebracht. Deze functionaliteit kan, afhankelijk per soort, onderzocht worden in de periode 15 mei – 15 juli op basis van tenminste twee bezoeken. In dezelfde periode worden aparte zomerverblijfplaatsen gebruikt door vleermuizen zonder jongen. De veldbezoeken voor deze typen verblijfplaatsen zijn uitgevoerd tussen 15 april en 15 september. Hierbij zijn twee bezoeken in de ochtendschemering uitgevoerd en één bezoek na zonsondergang.
- ***Paarverblijven en Winterverblijfplaats***
De paar- en winterverblijven kunnen zich op andere locaties bevinden dan de zomerverblijfplaatsen. Om vast te kunnen stellen of het projectgebied deze functionaliteit herbergt is de woonwijk onderzocht op basis van twee veldbezoeken in de periode 15 augustus – 1 oktober. De bezoeken hebben plaatsgevonden vanaf zonsondergang.
- ***Vliegroutes***
Deze functie is in kaart gebracht tijdens alle bezoeken in de periode 15 april – 15 oktober. De veldbezoeken vonden plaats in de avondschemering en het begin van de nacht.

De veldbezoeken zijn te voet afgelegd, waarbij m.b.v. een batdetector (Pettersson D240x) en zaklamp (Petzl) het gebiedsgebruik door vleermuizen is ingetekend op een veldkaart.

Tabel 1. Datum, weersomstandigheden en doel per veldbezoek aan het projectgebied.

Datum	Bewolkingsgraad	Temperatuur	Wind	Soortgroep
03-09-2014	8/8	18°C	2 O	Vleermuizen
25-09-2014	7/8	15°C	2 WZW	Vleermuizen
25-04-2015	2/8	21°C	2 ZW	Vogels
15-05-2015	5/8	11°C	2 N	Vogels
08-06-2015	0/8	13°C	1-2 NO	Vleermuizen, Vogels
16-07-2015	2/8	15°C	Windstil	Vleermuizen, Vogels

5 Resultaten

De bezoeken aan het projectgebied hebben geleid tot de volgende resultaten. Per soortgroep worden de bevindingen besproken.

5.1 Vogels

Huismus

Bij de quickscan in 2014 werden enkele Huismussen gezien die mogelijk in het projectgebied tot broeden komen (Elzerman, 2014). Tijdens de broedvogelinventarisatie in het voorjaar van 2015 zijn geen nestplaatsen binnen het projectgebied gevonden (Figuur 4). Op de woningen aan de even zijde van de Dominee Sleeswijk Visserstraat zijn op drie territoria vastgesteld. Het betroffen hier voornamelijk zingende mannetjes voor de ingang van hun nestplaatsen (broedcode 4). In één geval werd een ouder met voer waargenomen dat naar het nest ging (broedcode 14). De struiken naast Ds. S. Visserstraat 2 werden gebruikt als zangpost en om in te schuilen.

In de directe omgeving van het projectgebied werd meer activiteit van Huismussen waargenomen. Met name aan de achterzijde van de Govert Flohilstraat bevonden zich meerdere territoria (Figuur 4). De mussen uit de kolonie vlogen voornamelijk in zuid(west)elijke richting om te foerageren.

De Huismus is een algemene en wijdverspreide broedvogel in Ridderkerk (Elzerman, 2013; SOVON, 2002). De dichtheden verschillen per woonwijk. Verspreid in Rijsoord broedt de soort op meerdere plekken. Vanwege de forse achteruitgang in het aantal broedparen staat de soort op de landelijke Rode Lijst (Hustings *et al.*, 2004).



Figuur 4. De nestplaatsen van Huismussen (rode stippen) in het broedseizoen 2015. De groene ster geeft het enige Gierzwaluw-nest weer. Het rode kader geeft het projectgebied aan.

Gierzwaluw

De Gierzwaluw brengt het grootste deel van zijn leven door in de lucht. Alleen om te broeden komt de soort 'aan de grond'. In tegenstelling tot zangvogels, zoals de Huismus, baltst de Gierzwaluw niet in een territorium bij de nestplaats. Ook dit gebeurt vliegend in de lucht. De enige manier om zekerheid te krijgen over een nestplaats is door in- en uitvliegende exemplaren waar te nemen. Ook roepende jongen vormen een directe aanwijzing voor een nest. Dit maakt het een lastig te inventariseren soort. Binnen het projectgebied is één nestlocatie van een Gierzwaluw vastgesteld (Figuur 4). Aan de kopgevel van Ds. S. Visserstraat 3 verdween op 8 juni een Gierzwaluw onder de dakpannen. Op enkele boven de wijk rondvliegende exemplaren na, zijn geen directe aanwijzingen voor nesten waargenomen. Mogelijk broeden deze vogels in directe omgeving van het projectgebied. De Gierzwaluw is een algemene broedvogel op landelijk en gemeentelijk niveau (Elzerman, 2013; SOVON, 2002). Het aantal broedparen verschilt tussen de woonwijken. In Rijsoord broedt de Gierzwaluw op meerdere plekken.

Algemeen

Naast de jaarrond beschermde Huismus en Gierzwaluw zijn meer soorten broedvogels in het onderzoeksgebied waargenomen. Het betroffen typerende stadsvogels, zoals Turkse Tortel *Streptopelia decaocto*, Houtduif *Columba palumbus*, Merel *Turdus merula*, Pimpelmees *Cyanistes caeruleus*, Tjiftjaf *Phylloscopus collybita* en Kauw *Corvus monedula*. Deze soorten kunnen tot broeden komen in de struiken en bomen in het projectgebied. De Kauwen maakten gebruik van de schoorstenen als nestlocatie.

5.2 Zoogdieren

Vleermuizen

De Flora- en faunawet beschermt drie gebiedsfuncties voor vleermuizen: verblijfplaatsen, vaste vliegroutes en essentiële foerageergebieden. Uit de flora en fauna quickscan bleek het projectgebied met name geschikt te zijn voor verblijfplaatsen van vleermuizen (Elzerman, 2014). Aangezien ze gedurende het jaar gebruikmaken van verschillende verblijfplaatsen is het projectgebied meerdere malen gedurende het jaar bezocht.

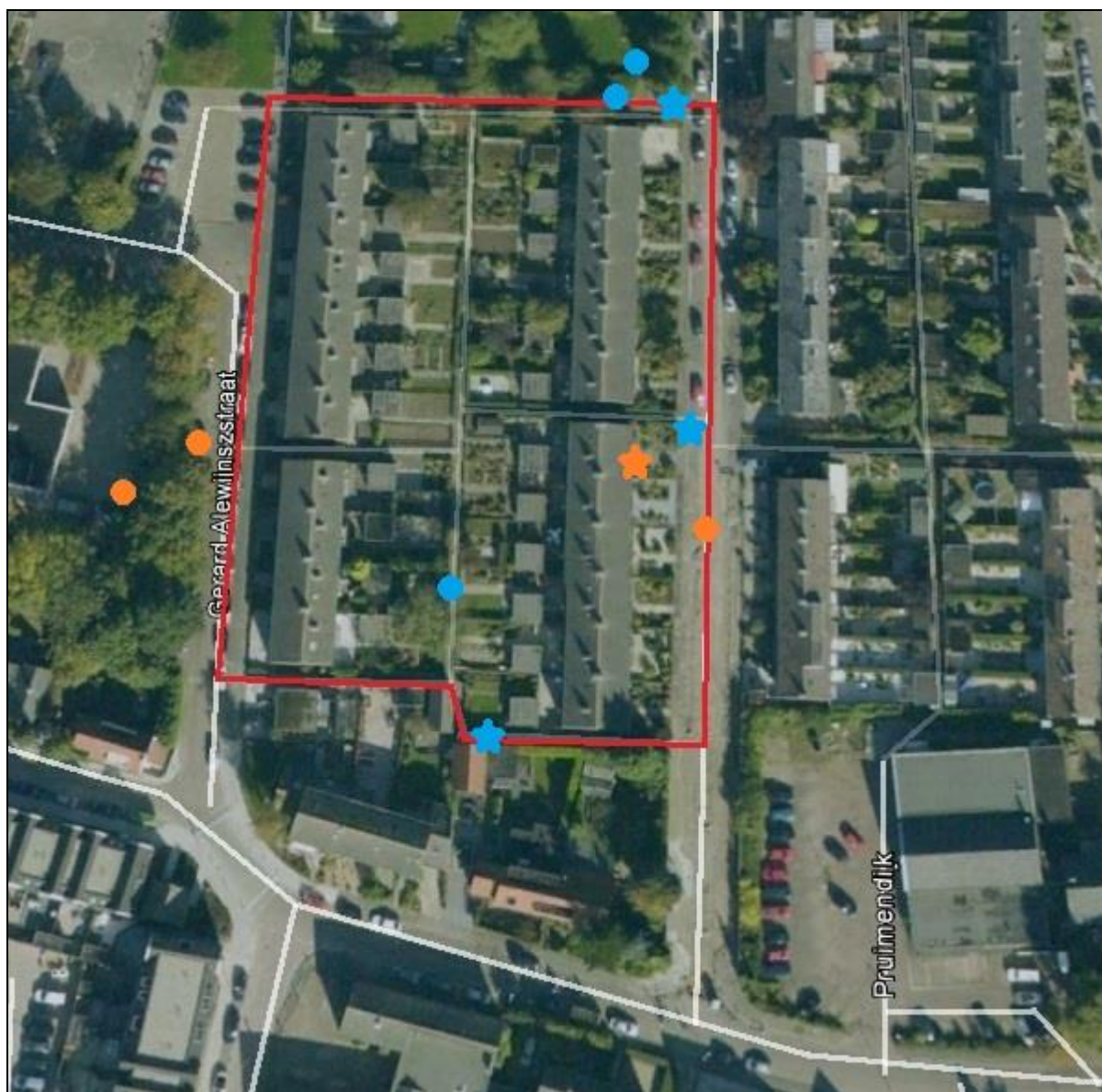
Het projectgebied werd door weinig vleermuizen gebruikt als foerageergebied. Per avond werden slechts enkele exemplaren waargenomen. Een exact aantal is lastig te geven, maar vermoedelijk ging het om circa vijf vleermuizen per avond. Er zijn twee soorten waargenomen, te weten Gewone Dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus* en Ruige Dwergvleermuis *Pipistrellus nathusii* (Figuur 5). Verspreid over het gebied werden vleermuizen waargenomen met een zwaartepunt bij de speeltuin in het noordelijke deel en het schoolplein aan de westrand.

Gedurende het voorjaar en de zomer is geen aanwijzing gevonden voor een verblijfplaats. In deze tijd van het jaar worden kraamkolonies en zomerverblijven bezet. In de kraamkolonies worden de jongen grootgebracht en in de zomerverblijven zitten de vleermuizen zonder jongen (Limpens *et al.*, 1997). Zodra de jonge vleermuizen zelf kunnen vliegen verlaten ze de kraamkolonie. Gedurende de zomer verspreiden ze zich in de omgeving over meerdere kleine verblijfplaatsen. Deze blijven bezet tot in het najaar. Dit is ook de periode dat de mannetjes gaan baltsen om de vrouwtjes te lokken. Dan worden de paarverblijfplaatsen betrokken (Limpens *et al.*, 1997). Naarmate de herfst vordert verplaatsen ze zich meer naar de plek waar de winter doorgebracht gaat worden. Dit kan in de nabije omgeving zijn of op een hele andere locatie. De Ruige Dwergvleermuis komt bijvoorbeeld vanuit Oost-Europa om in Nederland te overwinteren (Dietz *et al.*, 2009). Deze soort kent dus een najaars- en voorjaarsmigratie zoals ook bekend is bij trekvogels.

Tijdens de najaarsbezoeken werden baltsende vleermuizen waargenomen. Een Ruige Dwergvleermuis zat op 3 september 2014 fanatiek te roepen vanaf de voorgevel van Ds. S. Visserstraat 21-23 (Figuur 5). Het vermoeden bestaat dat het mannetje op die locatie een paarverblijfplaats bezette. De meeste Ruige Dwergvleermuizen roepen vanuit het paarverblijf om vrouwtjes te lokken (Furmankiewicz, 2005). Baltsende Gewone Dwergvleermuizen werden alleen vliegend waargenomen. Op drie verschillende plekken binnen het projectgebied werd het baltsgedrag vastgesteld (Figuur 5). Het betroffen waarschijnlijk één tot twee exemplaren, die rondvlogen door het gebied. In tegenstelling tot de Ruige Dwergvleermuis vliegt een mannetje Gewone Dwergvleermuis rond bij zijn paarverblijf. Het is daardoor lastig om de exacte verblijfplaats vast te stellen. Gemiddeld verdedigt een Gewone Dwergvleermuis een territorium met een straal van 200 meter rondom zijn verblijfplaats (Sachteleben & Von Helversen, 2006).

Voor het gebruik van een vaste vliegroute tussen een verblijfplaats en het foerageergebied is geen aanwijzing gevonden.

Beide soorten vleermuizen komen algemeen voor in Ridderkerk. Verspreid over de gemeente zijn meerdere verblijfplaatsen, waaronder paarverblijven, bekend (Elzerman, 2013). De gemeente heeft de afgelopen jaren extra aandacht besteed aan het in kaart brengen van vleermuizen, maar het verspreidingsbeeld op de Natuurwaardenkaart is nog niet volledig.



Figuur 5. Locaties waar vleermuizen zijn waargenomen tijdens het onderzoek in najaar 2014 tot en met zomer 2015. Weergegeven zijn alleen vleermuizen die binding hadden met het gebied. Oranje = Ruige Dwergvleermuis; blauw = Gewone Dwergvleermuis. De stippen geven foeragerende exemplaren aan en de sterren baltsende vleermuizen.

Overige zoogdieren

Naast vleermuizen zijn ook twee andere zoogdieren in het projectgebied waargenomen. Op 25 september 2014 en 8 juni 2015 is een Konijn *Oryctolagus cuniculus* gezien. Op het gazon bij de speeltuin zijn molshopen aangetroffen die wijzen op de aanwezigheid van een Mol *Talpa europea*. Beide soorten zijn opgenomen in Tabel 1 uit de bijlage van de Flora- en faunawet. De soorten uit deze tabel zijn vrijgesteld van de ontheffingsplicht. In hoeverre zich andere soorten zoogdieren uit deze tabel in het projectgebied bevonden is onbekend. De aanwezigheid van deze soorten heeft geen gevolgen voor de ontheffingsaanvraag en worden daarom verder buiten beschouwing gelaten.

5.3 Overige soortgroepen

Buiten de jaarrond beschermde vogels en vleermuizen waren op basis van de quickscan geen andere strikt beschermde soorten te verwachten. Iets ten zuiden van het projectgebied werd nog wel een soort van Tabel 1 uit de bijlage van de Flora- en faunawet gevonden. Op de hoek van Ds. S. Visserstraat en Pruimendijk groeide Aardaker *Lathyrus tuberosus*. De groeiplaats bevond zich op het terrein van de autohandel.

Uit andere soortgroepen zijn geen beschermde soorten aangetroffen. Deze worden op basis van de verspreiding en/of het biotoop ook niet verwacht aanwezig te zijn.

6 Conclusie en aanbevelingen

“Complex 4”, de woningen aan Dominee Sleeswijk Visserstraat (oneven zijde) en Gerard Alewijnzstraat, staat in de planning voor een herstructureringsproject. Het projectgebied in Rijsoord is onderzocht op het voorkomen van beschermde flora en fauna. Het onderzoek richtte zich specifiek op Huismus, Gierzwaluw en vleermuizen, omdat uit een quickscan was gebleken dat de woonwijk geschikt was voor deze soorten (Elzerman, 2014).

Tijdens het broedseizoen zijn de voortplantings-, vaste rust- en verblijfplaatsen van beide vogelsoorten in kaart gebracht. Het vleermuisonderzoek is jaarrond uitgevoerd om te bepalen waar zich beschermde functies bevinden. Het flora en fauna onderzoek heeft geleid tot de volgende resultaten:

Huisemus

Binnen het projectgebied zijn geen nestplaatsen of vaste rust- en verblijfplaatsen vastgesteld. De woningen aan de even zijde van Ds. S. Visserstraat bieden wel onderdak aan enkele broedparen. Ook in de nabijgelegen Govert Flohilstraat en Pruimendijk zijn nestlocaties vastgesteld. De struiken op het terrein van de autohandel (naast Ds. S. Visserstraat 2) worden gebruikt als vast rust- en verblijfplaats. De nesten en vaste rust- en verblijfplaatsen zijn gedurende het gehele jaar beschermd.

Gierzwaluw

Bij Ds. S. Visserstraat is de enige nestlocatie binnen het projectgebied vastgesteld. De toegang tot het nest bevindt zich onder de uitstekende dakpannen aan de kopgevel.

Door de sloop verdwijnt de nestplaats die gedurende het gehele jaar beschermd is. De nieuwbouw biedt mogelijkheden tot het aanbrengen van een alternatieve nestlocatie. Vanwege het aantasten van de huidige nestplaats is een ontheffing van de Flora- en faunawet vereist.

Vleermuizen

Een klein aantal vleermuizen maakt gebruik van het projectgebied. Van twee soorten zijn aanwijzingen voor een paarverblijfplaats. Een Ruige Dwergvleermuis werd baltsend waargenomen aan de voorzijde van Ds. S. Visserstraat 21-23. Op drie verschillende plekken is een Gewone Dwergvleermuis in baltsvlucht gehoord. Aangezien deze vleermuizen vanuit of nabij hun verblijfplaats baltsen kan niet worden uitgesloten dat de paarverblijven binnen het projectgebied liggen. Er wordt aangeraden om voor één Ruige Dwergvleermuis en twee Gewone Dwergvleermuizen een ontheffing aan te vragen. De nieuwbouw biedt mogelijkheden voor vervangende verblijfplaatsen.

Conclusie

In het kader van het nieuwbouwproject dient voor drie beschermde soorten een ontheffing voor de Flora- en faunawet aangevraagd te worden. Bij ontheffingsaanvraag wordt middels een projectplan aangegeven welke maatregelen getroffen worden door de initiatiefnemer om te voorkomen dat de werkzaamheden een negatieve invloed hebben op de instandhouding van de soorten.

De nieuwbouw biedt voldoende mogelijkheden om de woonblokken ook in de toekomst aantrekkelijk te maken voor de beschermde soorten. Door in een vroeg stadium bij de wijkontwikkeling rekening te houden met flora en fauna kunnen niet alleen de beschermde soorten, maar ook andere planten en dieren profiteren. Een integrale benadering van het groen en bebouwing in de ontwerpfase zorgt voor een prettige leefomgeving voor mens en dier (Kooijmans, 2009).

Zorgplicht en algemene broedvogels

Bij de uitvoering van de werkzaamheden dient men te allen tijde rekening te houden met de in de Flora- en faunawet opgenomen Algemene Zorgplicht (Art. 2). De Zorgplicht houdt in dat schadelijke effecten aan planten en dieren door menselijk handelen tot een minimum beperkt worden. Deze wettelijke verplichting geldt voor alle flora en fauna in Nederland ongeacht de beschermde status.

De struiken en bomen in het projectgebied bieden mogelijkheden voor broedvogels. Er wordt aanbevolen hiermee rekening te houden tijdens de uitvoering van de werkzaamheden. Alle broedende vogels en hun nesten zijn beschermd ex. art. 11 van de Flora- en faunawet. Eventuele bomenkap, snoei- en sloopwerkzaamheden dienen dan ook buiten het broedseizoen plaats te vinden. Het broedseizoen duurt globaal vanaf half maart tot en met half juli, maar is soortspecifiek en afhankelijk van klimatologische omstandigheden.

De werkzaamheden dienen uitgevoerd te worden conform de Gedragscode Flora- en faunawet van de gemeente Ridderkerk (Boom, 2013). Mogelijk is voor het kappen van de bomen een kapvergunning nodig. Informeer hiernaar bij de gemeente Ridderkerk.

Literatuur

- Boom, H. 2013. *Gedragscode Flora- en faunawet voor de gemeente Ridderkerk*. Gemeente Ridderkerk, Ridderkerk.
- Dienst Regelingen. 2009. *Uitleg Aangepaste beoordeling ontheffing ruimtelijke ingrepen Flora- en faunawet*. Ministerie van Landbouw, natuur en voedselkwaliteit, Den Haag.
- Dietz, C., Von Helversen, O. en D. Nill. 2011. *Vleermuizen – Alle soorten van Europa en Noordwest-Afrika*. Nederlandse bewerking door P.H.C. Lina. De Fontein/Tirion Uitgevers, Utrecht.
- Elzerman, S.D. 2013. *Natuurwaardenkaart 2014 voor Gedragscode Flora- en faunawet gemeente Ridderkerk*. Rapportnr. 2012-03. Elzerman Ecologisch Advies, Ridderkerk.
- Elzerman, S.D. 2014. *Flora en fauna quickscan 'Complex 4' te Ridderkerk-Rijsoord*. Rapportnr. 2014-N11. Elzerman Ecologisch Advies, Ridderkerk.
- Furmankiewicz, J. 2003. The vocal activity of *Pipistrellus nathusii* (Vespertilionidae) in SW Poland. *Acta Chiropterologica*. 5(1): pp. 97-105.
- Hustings, F., Borggreve, C., van Turnhout, C. & Thissen J. 2004. *Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels volgens Nederlandse en IUCN-criteria*. SOVON-onderzoeksrapport 2004/13. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Kooijmans, J.L. 2009. *Stadsvogels. Bouwen, beleven, beschermen*. Tirion, Baarn.
- Limpens, H., K. Mostert & W. Bongers (red). 1997. *Atlas van de Nederlandse vleermuizen*. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. 2005. *Wijziging Regeling vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten Flora- en faunawet*. Staatscourant 2 februari 2005, nr. 23, p. 16.
- Ministerie van Landbouw, Natuurbehoud en Visserij. 2009. *Wijziging beoordeling ontheffing Flora- en faunawet bij ruimtelijke ingrepen*. 26 augustus 2009. Brief Dienst Regelingen, Den Haag.
- NGB, VZZ & GaN. 2013. *Vleermuisprotocol 2013, 25 maart 2013*. Vleermuisvakberaad Netwerk Groene Bureaus, Zoogdiervereniging VZZ & Gegevensautoriteit Natuur.
- Sachteleben, J. & O. von Helversen. 2006. Songflight behaviour and mating system of the pipistrelle bat (*Pipistrellus pipistrellus*) in an urban habitat. *Acta Chiropterologica*. 8(2): 391-401.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland. 2002. *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000 – Nederlandse Fauna 5*. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.